

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Корнев А. Н. Нарушения чтения и письма у детей / А. Н. Корнев. – СПб. : Речь, 2003. – 330 с.
2. Лалаева Р. И. Дисграфия / Р. И. Лалаева // Логопедия. – М., 1998. – С. 286–301.
3. Психологічні особливості формування навичок писемного мовлення у дошкільному віці // Наукові записки Ніженського державного педагогічного університету ім. М. Гоголя. – Ніжин, 1998. – С. 14–18.
4. Садовникова И. Н. Нарушения письменной речи и их преодоление у младших школьников. / И. Н. Садовникова. – М., 1995. С. 34–151.
5. Сиротюк А. Л. Нейропсихологическое и психофизиологическое сопровождение обучения. / А. Л. Сиротюк. – М., 2003. – 243 с.
6. Тарасун В. В. Логодидактика : навч. посіб. для вищ. навч. закл. / В. В. Тарасун. – К. : Вид-во Нац. пед. ун-ту імені М. П. Драгоманова, 2004. – 348 с.

УДК 376.1-056.264:373.2

А. І. Кравченко

кандидат педагогічних наук, професор
Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

Л. М. Ступак

вчитель молодших класів Свеської
спеціалізованої ЗОШ I-III ст. №1

ХАРАКТЕРИСТИКА ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИНЕННЯМ МОВЛЕННЯ

У статті представлено характеристику зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення, висвітлено особливості формування усіх ланок зв'язного мовлення.

В статті представлена характеристика зв'язної мовлення дітей старшого дошкільного віку з общин недорозвитием мовлення, описані особливості формування всіх ступенів зв'язної мовлення.

The characteristics of coherent speech of preschool age children with speech underdevelopment communities was presented in the article, the features of formation at all levels of coherent speech were described.

Ключові слова: зв'язне мовлення, загальне недорозвинення мовлення, діти старшого дошкільного віку, формування, корекція.

Ключевые слова: связная речь, общее

недоразвитие речи, дети старшего дошкольного возраста, формирование, коррекция.

Key words: connected speech, the general underdevelopment of speech, preschool children, formation, correction.

Постановка проблеми. Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить про збільшення кількості дітей дошкільного віку із порушеннями усного мовлення, що зумовлює труднощі в оволодінні програмами навчання і виховання дітей дошкільного віку в умовах дошкільного навчального закладу, своєчасною мовленнєвою підготовкою дітей до школи і формуванням мисленнєво-пізнавальної діяльності, поведінки та особистості дитини в цілому. У зв'язку з цим, особливого значення набуває навчання і виховання дітей дошкільного віку з порушеннями мовлення та безпосередньо логопедична робота з дітьми старшого дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення в умовах логопедичної групи дошкільного навчального закладу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сьогодні вивченню проблеми дітей із ЗНМ присвячено низку фундаментальних і різнобічних досліджень Н. Новотворцевої, Т. Філічевої, Г. Чіркиної та ін. Від рівня сформованості мовлення дитини, зокрема, фонетико-фонематичної й лексико-граматичної сторін, залежить рівень опанування навчальною діяльністю, шкільними знаннями, уміннями та навичками відповідно програмових вимог. Оскільки, мовлення нерозривно пов'язане з мисленням (Л. Виготський, Н. Жинкін), тому дитина яка має порушення процесу формування виразу чи вислову не реалізує повноцінно мисленнєво-пізнавальну функцію. Ця обставина в подальшому впливає на опанування навичками читання та письма у початковій школі. У зв'язку з цим, формування усного мовлення дітей дошкільного віку в психологічній і педагогічній літературі розглядається в числі найважливіших завдань.

Вивченням особливостей розвитку зв'язного мовлення дітей-логопатів та розробкою методик їх навчання займалися такі вчені, як В. Воробйова, В. Глухов, Т. Ткаченко, Н. Джгутова, Є. Мастюкова, Т. Філічева, Ястребова та інші.

Автори підкреслюють не тільки необхідність корекційної логопедичної роботи

з дітьми із загальним недорозвиненням мовлення, а й говорять про важливість проблеми навчання таких дітей в цілому. Навчання виступає як засіб пізнання навколишнього світу, предметів, явищ, подій, отже, є більш успішним тоді, коли ґрунтується на безпосередньому спостереженні та вивченні цих предметів, явищ і подій.

Тому особливо важливим є своєчасне виявлення й усунення порушень лексикограматичної сторони мовлення у дітей із ЗНМ. Проте, до тепер проблема корекції загального недорозвинення мовлення у старших дошкільників залишається недостатньо розробленою. Це й зумовило вибір нами теми наукового дослідження.

Мета: дослідити стан розвитку зв'язного мовлення в дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення.

Виклад основного матеріалу. Завдання розвитку зв'язного мовлення посідає центральне місце в загальній системі роботи з розвитку мовлення в дошкільному освітньому закладі. Навчання зв'язному мовленню одночасно є і метою, і засобом практичного опанування мовою. Воно має надзвичайне значення для розвитку інтелекту та самосвідомості дитини, позитивно впливає на формування її важливих особистісних якостей таких, як комунікабельність, доброзичливість, ініціативність, креативність, компетентність. За допомогою добре розвинутого зв'язного мовлення дитина навчається чітко та ясно мислити, легко встановлює контакт із оточуючими, ініціює власні ідеї, бере участь у різних видах дитячої творчості [5, с. 15].

В опануванні мовленням дитина йде від частини до цілого: від слова до з'єднання двох-трьох слів, далі простої фрази, а пізніше – до складних речень. Наслідком стає зв'язне мовлення, що складається з розгорнутих речень. Зв'язним називають таке мовлення, що може бути зрозумілим на основі його власного предметного змісту [5, с. 144].

Розвиток зв'язного мовлення в дітей дошкільного віку із ЗНМ відбувається своєрідно та із запізненням.

Творча розповідь дітям із ЗНМ дається з великими труднощами. Вони відчують серйозні труднощі у визначенні задуму розповіді, послідовному розвитку образного сюжету та його мовленнєвої реалізації. Нерідко виконання творчого зав-

дання замінюється переказом знайомого тексту.

Найчастіше діти відчувають труднощі в складанні розгорнутого оповідання за картинкою, серії сюжетних картинок; для них іноді важко виділити основну думку розповіді, визначити логіку та послідовність викладу подій. Розповіді діти складають із акцентом на зовнішні, поверхневі враження, а не на причинно-наслідкові відношення дійових осіб.

Зв'язне мовлення є найбільш складною формою мовленнєвої діяльності, яка важко порушується у дітей із різними формами дизонтогенезу. Особливості формування зв'язного мовлення у дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення є актуальною, теоретично та практично значущою проблемою. Цю проблему широко висвітлюють і досліджують в своїх роботах В. Глухов і В. Воробйова.

Діти із загальним недорозвиненням мовлення допускають помилки під час передачі логічної послідовності подій, пропускають окремі ланки сюжету, «втрачають» дійових осіб, не завжди повністю розуміють зміст прочитаного, допускають повтори, додають зайві епізоди або спогади з особистого досвіду [2, с. 21].

Дошкільникам із ЗНМ особливо важко даються вміння створювати задум зв'язного висловлювання з опорою і без опори на вихідне зачення. Так за експериментальними даними В. Воробйової [1, с. 38] виділено чотири рівні особливостей зв'язного висловлювання:

- I – рівень «псевдоповідомлень»;
- II – рівень продовження на основі другого рядного змісту;
- III – рівень короткого завершення початку розповіді;
- IV – рівень розвитку задуму початку.

Поряд з цим спостерігаються відмови від виконання завдання.

До I рівня В. Воробйова відносить відповіді, що представляють набір висловлювань, не об'єднаних темою зачину, а відповідних за задумом широкої предметно-тематичної області змісту початку розповіді. Такі відповіді вона кваліфікує як «псевдоповідомлення», які не мають міцного єдиного задуму. Суть цих «псевдоповідомлень» полягає в тому, що дитина, почувши завдання, відповідає на нього низкою стереотипних речень із раніше засвоєного матеріалу або фразами, які часто вживаються в повсякденному

мовлення [1].

У процесі виконання завдання у дітей виникають побічні асоціації, які стають провідними, домінуючими для подальшого розвитку сюжету. З лінгвістичної точки зору повідомлення складається з набору стереотипів.

Діти не виявляють інтересу до завдання, не уважно слухають інструкцію і початок оповідання, мотив експериментатора приймається не відразу, доводиться додатково стимулювати дітей, повторюючи інструкцію кілька разів. Навіть включення їх в ігрову проблемну ситуацію не приносить бажаних результатів.

Бласне мовлення учнів монотонне, неемоційне, в ньому виникають тривалі паузи, персеверації вимовленого. Для них видається важким процес декодування навіть невеликого уривка тексту, виділення в ньому головної думки, ключового слова, відповідно до якого має бути побудовано продовження розповіді [6, с. 84].

До II рівня В. Воробйова відносить такі продовження початку, які мотивовані не основною його темою, а другорядним змістом, несуттєвим для розвитку сюжету оповідання, що і дозволяє кваліфікувати їх як неадекватні. Таку мовленнєву продукцію ми зустрічаємо в одній третині учнів із загальним недорозвиненням мовлення.

Наприклад, більшість дітей, складаючи продовження розповіді, абсолютно ігнорують зміст прослуханого відрізка і виділяють в як значиму інформацію тільки останнє слово, погодившись із змістом якого і будують продовження повідомлення.

Мовленнєва поведінка цих дітей на відміну від поведінки дітей, відповіді яких віднесені до I рівня, характеризується великим інтересом до завдання, емоційним настроєм, прийняттям мотиву експериментатора.

Разом з тим не можна не відзначити незібраність дітей, несформованість установки на повне сприймання мовлення один одного людиною, що проявляється в прагненні почати роботу, не дослухавши до кінця початок оповідання [4, с. 59].

До III рівня В. Воробйова відносить такі продовження, в яких тема, задана на початку, не розвивається, а тільки адекватно завершується. Ці продовження мінімальні за своїм обсягом і дорівнюють

одному-двом реченням. Характеризуючи мовленнєву поведінку дітей цієї групи, досить численними серед дітей із загальним недорозвиненням мовлення, автор зазначає, що вони відразу включилися у виконання завдання.

У мовленнєвій продукції цього рівня можна простежити тенденцію до змістового погодження заданого початку тексту і його адекватного продовження. Саме прагненням реалізувати цю тенденцію й пояснюється невеликий обсяг висловлювань [1, с. 46].

До IV рівня віднесена мовленнєва продукція, в основу якої ліг задум, адекватний основній темі початку. Відповіді дітей характеризуються єдністю внутрішнього плану викладу, умінням розвинути запропонований задум. Цілісність повідомлення забезпечується можливістю смислового узгодження початку і продовження повідомлення. Проте відповіді дітей цього рівня малочисельні, їх обсяг незначний [1].

Аналізуючи це мовленнєве повідомлення з точки зору прогнозуючої функції задуму, що виявляється у відборі певної кількості підтем для розвитку ідеї, відзначаємо бідність думки, властиву дітям: вони не знаходять самостійного вирішення для розвитку запропонованої ситуації, а, як правило, відтворюють думку, яка вже прозвучала на початку. Різний ступінь розгортання задуму, по-різному впливає на мовленнєву поведінку дітей. Одні активно починають працювати, в той час як інші довго включаються в роботу, часто звертаючись до експериментатора з уточненням того, про що розповідати далі. Сам процес розповіді супроводжується тривалими паузами.

Висновки. На підставі вищесказаного можна говорити про те, що у більшості дітей із загальним недорозвиненням мови є ряд особливостей в оволодінні умінням розвивати запропоновану тему. Якісний аналіз дозволяє виділити різні ступені оволодіння таким умінням: від повної нездатності адекватно розвивати задум, закладений на початку, до ясної тенденції зробити це адекватно. Типовим для цих дітей виявляється недостатня смислова обробка змісту початку, невміння виділити в ньому ключову смислову ланку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Воробьева В.К. Методика развития связной речи у детей с системным недоразвитием речи / В.К. Воробьева. – М. – 2006. – 126 с.
2. Глухов В.П. Формирование связной речи детей дошкольного возраста с общим недоразвитием / В.П. Глухов. – М. : Аркти. – 2004. – 144 с.
3. Глухов В.П. Из опыта логопедической работы по формированию связной речи детей с ОНР дошкольного возраста на занятиях по обучению рассказыванию / В.П. Глухов // Дефектология. – 1994. – № 2. – С. 44–59.
4. Ермакова И. И. Коррекция речи при ЗНМ у детей и подростков / И.И. Ермакова / под ред. С. А. Таптаповой. – М. : Просвещение, 1984. – 143 с.
5. Ладыженская Т.А. Система работы по развитию связной устной речи учащихся / Т.А. Ладыженская. – М. : Просвещение, 1975 – 256 с.
6. Филочева Т.Б. Устранение общего недоразвития речи у детей дошкольного возраста / Т.Б. Филочева, Г.В. Чиркина. – М. : Айрис-пресс, 2004. – 224 с.

УДК 376-056.264

А. І. Кравченко

кандидат педагогічних наук, професор
Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

А. І. Харченко

вихователь ДНЗ № 14 «Золотий півнік»

ЗАСТОСУВАННЯ КОМПЛЕКСНОГО ПІДХОДУ В КОРЕКЦІЙНІЙ РОБОТІ З ПОДОЛАННЯ ЗАЇКАННЯ В ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

У статті порушено актуальну проблему подолання заїкання у дітей дошкільного віку, висвітлено основні напрямки корекції означеної патології мовлення з позицій комплексного підходу.

В статті затрагується актуальна проблема преодолення заїкання у дітей дошкільного віку, отражены основные направления коррекции указанной патологии речи с позиций комплексного подхода.

The important problem of overcoming the stuttering among preschool children was devoted in the article. Also we have highlighted the main correcting areas of the speech pathology according to the comprehensive approach.

Ключові слова: заїкання, комплексний підхід, корекція, діти дошкільного віку.

Ключевые слова: заикание, комплексный

подход, коррекция, дети дошкольного возраста.

Key words: stuttering, comprehensive approach, correction, preschool children.

Постановка проблеми. Заїкання – це порушення темпу, ритму та плавності мовлення, зумовлене судомним станом м'язів артикуляційного апарату [3, с. 124].

Проблема заїкання остаточно ще не вивчена через широкий спектр причин виникнення даного мовленнєвого розладу, різноманітність клінічних проявів, варіантів перебігу та патологічних реакцій логопата на свою ваду.

Як правило, заїкання виникає у ранньому віці (у дітей 2–5 років), має стійкий характер і за відсутності необхідного медико-педагогічного втручання та батьківської допомоги, як правило, зберігається тривалий час, а іноді й усе життя. Саме тому дуже важливо своєчасно звернути увагу на цю проблему, оскільки у віці 3–7 років найкраще долаються усі мовленнєві недоліки [5, с. 21].

Порушення мовленнєвої функції призводить до змін в структурі особистості заїкуватого, накладаючи відбиток на психофізіологічний стан і соціальну поведінку дитини, тим самим перешкоджаючи процесу її соціалізації. Це ставить проблему заїкання в один ряд з найбільш важливими завданнями, які підлягають ґрунтовному вивченню [1, с. 28].

Одним зі своєчасних й актуальних завдань спеціальної педагогіки є пошук ефективних методів подолання даної патології. Робота щодо усунення заїкання у дітей найбільш ефективна, якщо вона носить комплексний характер.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Заїкання, як медико-соціальна проблема, знаходиться в полі зору багатьох дослідників, які, виходячи з етіопатогенезу даної недуги, намагаються віднайти й дослідити найбільш ефективні методи подолання означеної патології. Великої уваги заслуговують дослідження Л. С. Журавльової («Використання засобів музичного виховання в корекційній роботі з дітьми, що заїкаються», 2008 р.), Г. Р. Шашкіної («Логопедическая ритмика для дошкольников с нарушениями речи», 2005 р.), А. І. Кравченка («Корекція заїкання засобами комплексної фізичної реабілітації», 2015 р.) тощо.

Проблема застосування комплексного підходу з метою подолання заїкання у